

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 6. června 2024 ve věci č. 13459/15 – *L. T. proti Ukrajině*

Senát páté sekce Soudu jednomyslně shledal, že v důsledku neoprávněného vyloučení stěžovatelky obviněné z trestného činu z účasti na hlavním líčení, neposkytnutí účinné právní pomoci a odepření možnosti osobně podat odvolání, bylo porušeno její právo na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Orgány činné v trestním řízení obvinily stěžovatelku z trestného činu ublížení na zdraví, jelikož měla napadnout manželku osoby, vůči které se dopouštěla nebezpečného pronásledování (tzv. stalkingu). Pro účely řízení jí ustanovily obhájce. V rámci vyšetřování byli vyslechnuti svědci i poškozená a provedena rekonstrukce, vše v nepřítomnosti stěžovatelky. Dle psychiatrického posudku stěžovatelka trpěla chronickou paranoidní schizofrenií, v důsledku čehož nebyla schopna pochopit či ovládnout své jednání v době spáchání trestného činu ani porozumět smyslu a účelu řízení. Její stav dle posudku vyžadoval léčbu v psychiatrické nemocnici. Kopie posudku nebyla stěžovatelce poskytnuta a s jeho výsledkem se seznámila až v průběhu řízení. Státní zástupce podal obžalobu a požádal o umístění stěžovatelky do psychiatrického zařízení. Soud ve věci nařídil předběžné projednání, o kterém stěžovatelku informoval pouze den předem. Stěžovatelka se o svém případě snažila poradit s ustanoveným obhájcem, ten ji však odmítl. Stěžovatelka proto opakovaně požádala o změnu obhájce a o možnost nahlédnout do spisu. Dle ukrajinského práva však osoba, vůči níž je navrhováno donucovací opatření léčebného charakteru, může jednat pouze prostřednictvím obhájce. Žádosti stěžovatelky tak byly odmítnuty. Z dalšího soudního líčení ve věci, kde již stěžovatelku zastupovala jiná státem ustanovená obhájkyň, byla stěžovatelka vyloučena z důvodu ochrany nezletilého svědka. Hlavního líčení se stěžovatelka rovněž neúčastnila, jelikož o datu jednání nebyla na pokyn soudce informována. Jednání se sice účastnila obhájkyň stěžovatelky, ta však nezpochybnila žádné důkazy, nevznesla žádné námitky ani připomínky a v závěrečné řeči trvající méně než půl minuty uvedla, že rozhodnutí nechává na uvážení soudu. Soud shledal, že se stěžovatelka dopustila činu jinak trestného, za který však nebyla trestně odpovědná pro nepřítomnost, a nařídil jí léčbu v psychiatrickém zařízení. Obhájkyň stěžovatelky i přes její přání odvolání proti rozsudku nepodala, stěžovatelka jej proto podala sama. Odvolání bylo odmítnuto, jelikož dle ukrajinského trestního řádu lze v těchto případech podat odvolání pouze prostřednictvím obhájce. Dovolání stěžovatelky bylo odmítnuto ze stejných důvodů.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

Stěžovatelka namítala, že její vyloučení z hlavního líčení bylo svévolné. V důsledku nepřítomnosti na jednání a nemožnosti nahlížet do spisu se nemohla účinně účastnit řízení a uplatňovat svá procesní práva, což porušilo její právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy. Dále namítala, že ustanovení obhájci byli pasivní a v rozporu s jejími zájmy podporovali stanovisko státního zástupce. Obhájkyň navíc nepodala odvolání proti rozsudku, přestože si to stěžovatelka přála a dle vnitrostátního práva ho nemohla podat osobně. Odvolání přitom představovalo jedinou možnost, jak se stěžovatelka mohla bránit proti umístění do psychiatrického zařízení.

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČL. 6 ODS. 1 A 3 PÍSM. C) ÚMLUVY

a) K přijatelnosti

Navzdory zjištění vnitrostátních orgánů, že stěžovatelka byla v době spáchání trestného činu nepřítomná a že uložená psychiatrická léčba podle nich nepředstavovala „trest“, Soud připomněl, že článek 6 Úmluvy je ve své trestní větvi použitelný i na řízení, v němž osoba čelila obvinění z trestného

činu, ale řízení skončilo uložením ochranného léčení nebo jiného opatření léčebné povahy (*Vasenin proti Rusku*, č. 48023/06, rozsudek ze dne 21. června 2016, § 130).

b) K odůvodněnosti

1. Osobní účast na jednání

Soud připomněl, že čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy předpokládá přítomnost obviněného na jednání, jinak by procesní záruky, jako jsou právo obhajovat se osobně, právo vyslýchat svědky či právo na tlumočníka, pozbývaly smyslu. Pokud řízení zahrnuje posouzení osobnosti a charakteru, případně duševního stavu obviněného, a pakliže výsledek řízení může mít pro obviněného závažné důsledky, je pro spravedlivý průběh řízení nezbytné, aby se obviněný jednání účastnil (*Pobornikoff proti Rakousku*, č. 28501/95, rozsudek ze dne 3. října 2000, § 31). Soud může výjimečně pokračovat v jednání v případě nemoci obviněného, to však jen za předpokladu, že jsou dostatečně chráněny jeho zájmy (*Ninn-Hansen proti Dánsku*, č. 28972/95, rozsudek ze dne 18. května 1999, § 351). Přestože právo být slyšen nemá absolutní charakter, má zásadní význam pro ochranu jednotlivce před svévolí veřejné moci. Pouhá skutečnost, že obviněný trpí duševním onemocněním nebo byl prohlášen za nesvéprávného, nemůže automaticky vést k úplnému odepření tohoto práva. Zranitelnost obviněného naopak odůvodňuje zvýšenou ochranu jeho práv (*G. proti Francii*, č. 27244/09, rozsudek ze dne 23. února 2012, § 53). V případě omezení práv musí orgány státu postupovat obzvláště opatrně, aby duševně nemocné osoby nebyly znevýhodněny oproti ostatním obviněným.

Vyloučení stěžovatelky z účasti na jednání nebylo odůvodněno její neschopností smysluplně se trestního řízení účastnit, ale ochranou nezletilého svědka. To by mohlo odůvodnit vyloučení stěžovatelky během jeho výslechu, nikoli však z celého hlavního líčení. Vláda navíc ani netvrdila, že by měl vnitrostátní soud k dispozici důkazy, které by přesvědčivě prokazovaly, že chování nebo duševní stav stěžovatelky jí bránily v tom, aby před soudem veřejně prezentovala svůj případ a účinně se hájila (*Vasenin proti Rusku*, cit. výše, § 139). Vnitrostátní soudy neměly o věci stěžovatelky rozhodnout, aniž by sledovaly její chování, ověřily pravdivost jejích výpovědí a porovnály je s výpověďmi oběti a svědků. Ani přítomnost obhájce v průběhu řízení nemohla kompenzovat neúčast stěžovatelky (*Valeriy Lopata proti Rusku*, č. 19936/04, rozsudek ze dne 30. října 2012, § 125 a 128). Soud proto konstatoval, že soudní řízení konané v nepřítomnosti stěžovatelky nesplňovalo požadavky spravedlivého procesu zakotvené v čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

2. Účinná právní pomoc

Stát není odpovědný za každé pochybení ať už ustanoveného či zvoleného obhájce. Příslušné vnitrostátní orgány jsou podle čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy povinny zasáhnout pouze tehdy, pokud je selhání obhájce zjevné nebo o něm získají jiným způsobem dostatečné povědomí (*Daud proti Portugalsku*, rozsudek ze dne 21. dubna 1998, § 38). Ačkoli účinná právní pomoc nutně nevyžaduje aktivní přístup ze strany obhájce a kvalita právní pomoci nemůže být měřena počtem podání či vznesených námitek, zjevně pasivní jednání může přinejmenším vyvolat vážné pochybnosti o účinnosti obhajoby. To platí zejména v případě, kdy obviněný důrazně zpochybňuje obvinění a napadá důkazy nebo se nemůže osobně účastnit soudního jednání (*Vasenin proti Rusku*, cit. výše, § 142).

Soud poznamenává, že oba ustanovení obhájci byli pasivní a nejednali v zájmu stěžovatelky. To i přesto, že sama důrazně nesouhlasila s obviněním a zpochybňovala výsledky psychiatrického vyšetření i způsob jeho provedení. Obhájkyň stěžovatelky nepodala odvolání, nýbrž zaujala pozici státního zástupce, co se odmítnutí odvolání podaného samostatně stěžovatelkou týče, přestože to pro stěžovatelku mělo závažné důsledky a existovaly zjevné odvolací důvody. Soud proto vzhledem k uvedeným skutečnostem shledal, že poskytnutá právní pomoc byla závažně a zjevně nedostatečná. Soudy si toho musely být vědomy, jelikož stěžovatelka opakovaně žádala o změnu obhájců a upozorňovala na to, že nejednají v jejím zájmu. Za situace, kdy se sama stěžovatelka nemohla účastnit jednání, byly vady právní pomoci obzvláště škodlivé, jelikož nemohla nijak napravit nebo zmírnit jejich negativní dopad. Soud proto shledal, že kvalita právní pomoci poskytnutá stěžovateli a absence náležité péče ze strany vnitrostátních soudů nesplňovaly požadavky čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy.

3. Právo na odvolání v trestní věci

Soud zopakoval, že právo na přístup k odvolacímu soudu v trestních věcech není absolutní a státy mají pro jeho omezení určitý prostor pro uvážení (*Kart proti Turecku*, č. 8917/05, rozsudek ze dne 3. prosince 2009, § 67). To však nesmí výkon práva omezit natolik, že by byla narušena jeho samotná podstata. Omezení musí sledovat legitimní cíl a být přiměřené ke sledovanému cíli (*Guérin proti Francii*, č. 25201/94, rozsudek velkého senátu ze dne 29. července 1998, § 37).

Dle ukrajinského trestního řádu nemůže osoba, vůči které je navrhováno donucovací opatření léčebné povahy, podat odvolání proti rozsudku sama, ale musí tak učinit prostřednictvím svého obhájce. Obhájce stěžovatelky však toto proti přání stěžovatelky neučinil, navzdory existenci potenciálně platných odvolacích důvodů. Stěžovatelka tak byla zbavena možnosti bránit se proti rozhodnutí odvoláním a napadnout své umístění do psychiatrického zařízení. Přestože si lze představit situace, kdy duševní stav obviněného znemožňuje výkon jeho procesních práv a jejich přenesení na jinou osobu může být odůvodněné, domnělá duševní nemoc nemůže sama o sobě odůvodnit plošné omezení procesních práv, včetně práva na odvolání, zejména pokud soudy neposoudily schopnost dotyčného osobně se účastnit řízení (viz *mutatis mutandis O. G. proti Lotyšsku*, č. 66095/09, rozsudek ze dne 23. září 2014, § 62). K tomuto závěru Soud vedl zejména význam toho, o co ve věci šlo, tedy umístění stěžovatelky do psychiatrického zařízení. Soud tak konstatoval, že odmítnutí stěžovatelčina odvolání představovalo neodůvodněné omezení jejích procesních práv, a bylo tudíž neslučitelné s požadavky článku 6 Úmluvy.

Soud s přihlédnutím ke všem výše uvedeným faktorům dospěl k závěru, že práva stěžovatelky byla dotčena v takové míře, že byla narušena celková spravedlivost řízení. Soud proto shledal porušení čl. 6 odst. 1 a 3 písm. c) Úmluvy.